

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2015/16:2496

av Andreas Norlén m.fl. (M, C, FP, KD)

Vård av demokratin och ökat valdeltagande

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för att förändra förtroendeuppdragets utformning så att fler människor attraheras av det och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nyrekrytering av förtroendevalda och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ungdomars ökade möjligheter till ett aktivt deltagande i den demokratiska processen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om det civila samhällets betydelse för demokratin och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om informationsteknikens roll för att främja demokratin och tillkännager detta för regeringen.

Demokratis väsen

Vi hävdar inte att demokratin som styrelseform skulle vara utan brister och nackdelar, att demokratiskt fattade beslut automatiskt skulle vara de visaste eller att den demokratiska beslutsprocessen skulle vara den snabbaste eller effektivaste. Ändå är demokratin oöverträffad och omistlig, i enlighet med de bekanta orden av Sir Winston Churchill, brittisk premiärminister 1940–45 och 1951–1955: ”Ingen påstår att demokrati är perfekt eller allvetande. I själva verket har det sagts att demokratin är den sämsta styrelseformen, om man undantar alla andra styrelseformer som prövats tid efter annan.” (Tal i House of Commons 11 november 1947.)

Det har gjorts många försök att bestämma demokratins väsen. Särskilt brännande var frågan om demokratins väsen i Europa efter freden 1945, efter det andra världskrigets gigantiska kamp mellan kommunism, nazism, fascism och demokrati. I den klassiska boken *Hvorfor Demokrati?* (1946) definierade den danske professorn i statsrätt Alf Ross demokratin operationellt som ”beteckning för en viss statsform, det vill säga det sätt som en stat är organiserad på och som finner uttryck i statens författning”, och fortsätter: ”Idealtypen är den statsform i vilken de politiska funktionerna med maximal intensitet, effektivitet och extensitet utövas av folket på parlamentarisk nivå.”

Med intensitet avses omfånget av den personkrets som får tillstånd att delta i omröstningar och val. I praktiken handlar det om rösträtten och dess verkningar. Effektiviteten handlar om den verkningsgrad varmed folket förmår göra sina synpunkter gällande. I den mån folket verkar genom sina representanter beror effektiviteten på styrkan av den kontroll som folket kan utöva över sina representanter, vilket bland annat är beroende av valperiodernas längd och valsystemens övriga konstruktion. Extensiteten handlar om omfattningen av det folkliga inflytandet och kontrollen består, dvs. graden av verklig styrelse. Sverige har under lång tid utvecklat en demokratisk tradition. Varje demokrati riskerar dock att fastna i olika former. Varje maktstruktur tycks ha en inneboende tendens att söka konservera den egna strukturen. Även i Sverige har sådana tendenser utvecklats. En levande demokrati förutsätter en politisk öppenhet och en förmåga att låta nya opinioner bland folket ta sig nya uttryck. Rent historiskt har det varit så att nya grupper som vuxit fram har inneburit en vitaliserad demokrati. I arbetet att fördjupa det demokratiska arbetet är Alf Ross definition en viktig utgångspunkt.

Den danske statsvetaren och teologiprofessorn Hal Koch framhåller, som ett komplement till Alf Ross demokratisyn, i sin likaledes klassiska bok *Hvad er demokrati* (1945) samtalen som demokratins kärna och skriver: ”Demokratins väsen är bestämt av samtalen, förhandlingen, av den ömsesidiga respekten och förståelsen och av det härav framväxande intresset för helheten.”

Till Alf Ross hållning att demokrati är ett arbetsredskap, ett sätt att få saker och ting gjorda, lägger Hal Koch vikten vid demokratin som livsform: ”Demokratin är inte något i sig själv avslutat. Det är inte en seger som är vunnit, utan en kamp som ständigt pågår. Det är inte ett en gång uppnått resultat, utan en uppgift som ständigt på nytt ska lösas. Framför allt är det inte en lära som man i en handvändning kan tillägna sig eller byta till. Det är ett sätt att tänka, en livsform, som man först tillägnar sig genom att man lever den i det personliga privata livet, i förhållande till familjen och grannar, därefter i förhållande till en större krets, i förhållande till landsmän och slutligen i förhållandet till andra nationer.” Hal Koch drog slutsatsen: ”Demokratin är inte självklar. Den måste återerövas av varje generation.”

Demokratin är därmed inte enbart målet, utan själva medlet för att uppnå målet, såsom den amerikanska författaren, socialreformatorn och Nobelfredspristagaren Jane Addams skriver i *Democracy and Social Ethics* (1902): ”Det enda botemedlet för demokratis brister är mer demokrati.”

Den svenska demokratin av idag har sina rötter inte minst i sockenstämmorna och byalagen och i folkrörelser som arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen.

Demokratisyn

Idén om alla människors lika värde och att deras värdighet inte får kränkas, är en avgörande värdegrund. Den moderna demokratin är den bästa styrelseformen eftersom den utgår från denna värdegrund. Denna värdegrund bör även präglade beteendet medborgare emellan. Den innebär att medborgarna måste visa tolerans gentemot varandra och respekt för de människor man inte är överens med. Värderingen ger skäl för empati och solidaritet, för ett engagemang och ansvar som sträcker sig utöver egenintresse, familjeband, kön, etnicitet, religion och så vidare. På denna värdegrund byggs den mellanmänniska tillit, som i sin tur är en förutsättning för att konflikter ska kunna lösas på fredlig väg. Om inte denna värdegrund ständigt poängteras, prövas och vårdas riskerar den att undergrävas och förtvina. Därmed bereds plats för maktmissbruk, elitism och i förlängningen någon form av diktatur.

Vi lever i en ofullkomlig värld. En värld där människan ständigt finns i ett spänningsfält mellan ont och gott. Tanken om människans ofullkomlighet pekar därför på något typiskt mänskligt. Alla människor begår misstag. Ibland väljer vi till och med att göra det vi vet är orätt. Vi begår fel. Vi erkänner det ibland och förnekar det ibland. Längtan efter makt, status eller pengar kan förblinda, så att vi gör saker som vi egentligen inte borde göra. En vana att handla fel kan också döva samvetet.

I människans ofullkomlighet ligger också en stor potential. Hon kan välja det goda och hon kan välja att utveckla och förvalta sina gåvor. I denna valmöjlighet ligger det oanade drivkrafter att förändra människors villkor i positiv riktning bort från fattigdom, sjukdom och okunnighet. För att kunna förändra människors villkor till det bättre, krävs på det personliga planet en karaktärsutveckling, där dygd och duglighet i kombination med moralisk medvetenhet och integritet leder till att vi väljer det goda.

Insikten om människans ofullkomlighet klargör behovet av medborgerlig samverkan och maktdelning och lägger en viktig grund för en utvecklad och realistisk syn på demokratin.

Den moraliska grunden för demokratin bildas och formas i de sociala sammanhang som formar ett samhälle. Civilsamhället med hemmet och familjen, skolan, föreningar,

kyrkor, organisationer och folkrörelser är av största betydelse. En demokratisk stat är beroende av att det finns ett värdevitalt samhälle med levande och medvetandegjorda moraluppfattningar hos enskilda och grupper, samt att de moraluppfattningar som där finns ger grund och stöd för demokratin.

Idealet är en demokrati där varje medborgare ges möjligheter till deltagande, inflytande och delaktighet, inte bara vid valtillfället utan kontinuerligt. För det krävs att arbetsformerna inom det representativa politiska systemet, den offentliga förvaltningen och partierna utvecklas så att det aktiva deltagandet uppmuntras och att verkligt inflytande kan uppnås. En fungerande demokrati förutsätter jämställdhet mellan kvinnor och män.

Det är också av största vikt att uppmuntra och förstärka medborgarnas egna demokratiska ansvarstagande. En förutsättning för ett fungerande demokratiskt samhälle är att demokratiskt fattade beslut följs och att lagen efterlevs. Skolan har ett stort ansvar för att förbereda de uppväxande medborgarna för ett deltagande i demokratin. För det krävs att elevernas kunskaper om demokratin utvecklas. Skolan måste vara en demokratisk miljö som tillåter olika åsikter och visar hur oenighet kan hanteras på ett konstruktivt sätt.

Kommunal demokrati förutsätter kommunal självstyrelse. Den kommunala självstyrelsen ska vara stark och tydligt reglerad i grundlagen. Genom engagemang och deltagande i det lokala arbetet har medborgarna möjlighet att både få kunskap om och tillföra erfarenheter i större sammanhang. Regeringsformens portalparagraf pekar ut den kommunala självstyrelsen som ett medel att förverkliga demokratin. En reell kommunal självstyrelse är ett centralt demokratiskt instrument och det förutsätter en kraftfull rättslig kompetens för kommunerna att utöva den.

I grundlagen behövs därför bestämmelser om hur den kommunala beslutskompetensen ska utövas. För att sådana skrivningar ska ha rättsliga verkningar för förhållandet mellan stat och kommun krävs en tydlig lagprövningsrätt, som medger att kommunerna kan hävda utövandet av sitt av grundlagen fastlagda kompetensområde gentemot regering och riksdag.

Samtidigt som kommunerna ges en vidsträckt bestämmanderätt inom sitt kompetensområde måste de enskilda människorna kunna lita på att deras lagliga rättigheter respekteras av kommunala organ. Finansieringsprincipen måste respekteras när staten ålägger kommunerna nya uppgifter. Så kallat lagtrots av kommuner i enskilda fall ska beivras på ett effektivt sätt.

Bristande politisk information

Vi menar att en brist i och ett hot mot demokratin är medborgarnas bristande kunskap om den politiska processen, aktuella politiska avgöranden och de politiska alternativ som finns. Den politiska allmänbildningen är mycket ojämn. En förutsättning för att upprätthålla respekten för principen ”en person, en röst” där varje röst väger lika, är att väljarna är informerade om valet och dess alternativ.

Den bristande informationen gäller inte bara inför val, utan ännu mycket mer hur man som medborgare kan påverka den demokratiska processen mellan val. Skillnaden är stor mellan å ena sidan intresseorganisationer och företag som vet att påverka ett beslut tidigt i processen i riksdagsgruppernas kommittéer, inför partiernas kongresser, i utredningar och genom direktkontakter med departementen och å andra sidan den upprörde medborgaren som samlar sig till en improviserad e-post eller ett Facebook-inlägg veckan innan ett beslut ska fattas i riksdagen. För att inte tala om de medborgare som får nöja sig med att notera ett beslut som påverkar deras vardag i nyheterna dagen efter.

Att finna lösningar på den bristande politiska informationen och bristande kunskaper om den demokratiska processen är ett arbete som innefattar hela samhället och dess institutioner. Skola och annan utbildningsverksamhet har nyckelroller i att ge baskunskaper. Precis som vi var och en röstar utifrån den egna övertygelsen och intresset, måste vi var och en mellan valen kunna påverka utifrån den egna övertygelsen och intresset, oberoende av tillhörighet till fackföreningar eller andra intresseorganisationer.

Det fria ordet och en fri kommunikation med förtroendevalda har stor betydelse för att ett samhälle skall kunna växa i och bevara demokratin, också mellan valen. Ett stort ansvar bär här bibliotek, skolor, tidningar och etermedia.

It kan användas för att stärka civilsamhället och för att främja deltagardemokratin. Informationstekniken har fortsatt en stor potential när det gäller att vidga medborgarnas möjligheter att delta i och påverka problemformuleringar och diskussioner före beslut i folkvalda församlingar. Informationstekniken erbjuder nya möjligheter att utkräva ansvar från och utöva medborgerlig kontroll över statsmakt och valda företrädare för folket i den representativa demokratin. Offentlighetsprincipen borde kunna tillämpas så att handlingar som enligt lagstiftningen är att betrakta som allmänna och offentliga också görs tillgängliga på nätet i betydligt större utsträckning än idag. I detta avseende ligger flera länder, t.ex. Australien, långt före Sverige, trots att Sverige som bekant har ett stolt historiskt arv när det gäller tryckfrihets- och offentlighetslagstiftning. Den statliga förvaltningen är och bör vara ett föredöme som aktiv användare av

informationsteknik i den egna verksamheten och i samverkan med företag och medborgare. Vi vill understryka vikten av att myndigheterna fortsatt aktivt arbetar med att öppna sina system för medborgarna så att än fler rutinärenden kan klaras av utan större insatser från personalen.

Avstånd till den politiska beslutsprocessen

Inte bara bristen på information om de politiska alternativen och besluten samt bristande kännedom om den politiska beslutsprocessen försvagar demokratin, utan även det geografiska och kulturella avståndet till den politiska beslutsprocessen. De flesta medborgarna har troligen aldrig besökt vare sig riksdagen eller kommunfullmäktiges sessionssal och har aldrig talat med en förtroendevald i dennes egenskap av att just vara förtroendevald. De allra flesta kan heller inte namnge mer än ett fåtal politiker vid sidan av partiledarna. Att då besöka en politiker, lyfta telefonluren eller skriva brev blir ett oövervinnligt hinder, och man nöjer sig med att klaga vid köksbordet eller bland några arbetskamrater.

Vi anser att det geografiska och kulturella avståndet till politiker och den politiska processen måste överbryggas. Den enskilde medborgaren måste känna att det mentala avståndet till de förtroendevalda minskar, att den lokale riksdagsmannen som man röstat på blir, med ett amerikanskt begrepp, ”your man in Congress”. På det sättet underlättas också nyrekryteringen av förtroendevalda.

Medborgarskapets innehåll

Medborgarskapets innehåll behöver aktualiseras och tydliggöras, eftersom demokratin och samhällets grundläggande värden så intimt är förknippade med de ideal som medborgarskapet representerar. I det svenska välfärdsbygget har stundom de delar av medborgarskap som innefattar skyldigheter hamnat i skymundan. Hänsyn måste tas till att samhället utgörs av de enskilda medborgarna, men man måste också inse beroendet av varandra – ett beroende som också ger insikter om hur vi skall förhålla oss till varandra i fråga om ansvar och skyldigheter. Det är de enskilda människornas medmänsklighet och ansvarstagande som är avgörande för framtiden. Sverige har stora möjligheter när det gäller att fördjupa medborgarnas deltagande i och inflytande på samhällsutvecklingen. Vår demokratiska tradition och infrastruktur är stark. Våra folkrörelser från andra hälften av 1800-talet är bra exempel på naturliga gemenskaper som betytt mycket för solidaritet och samhällsgemenskap. När det gemensamma bästa stått i fokus, och inte särintressen eller klasskamp, har såväl fackföreningar som andra intresseorganisationer fört en rättfärdig kamp mot förtryck och för det gemensamma bästa. En stark demokrati utmärks inte av en stark stat, utan av en stark medborgaranda

hos självständiga medborgare, ett starkt civilt samhälle och av fungerande naturliga gemenskaper. Detta ger positiva förutsättningar för självstyrelse och solidaritet – för enskilda, familjer, föreningar, kommuner och så vidare.

Vi menar att varje människa i och med sin rationella natur att kunna träffa moraliska val har ett unikt och oändligt värde som ger rättigheter men också ett ansvar för samhälle och medmänniska som genererar skyldigheter som inte kan övertas av institutioner. Däremot kan stat och andra institutioner stödja medborgaren i dennes strävanden efter att fullgöra sina skyldigheter. Staten får då en subsidiär roll i förhållande till medborgaren. Det är därför viktigt att, när nu fokus flyttas från den kollektivistiska synen och det statliga totalansvaret för varje människa, tomrummet inte fylls av individualism och ensidigt betonande av rättigheter. Som politiker och samhällsföreträdare måste vi våga prata om, tydliggöra och föra en diskussion kring våra medborgerliga skyldigheter.

Majoritetens förpliktelse mot minoriteten

Demokratin är den styrelseform som bäst tar hänsyn till människans förutsättningar. Eftersom det inte finns perfekta människor finns det heller inte perfekta styrformer. Om det skapas möjligheter till en allmän delaktighet så medför det också att chansen är stor att människorna i samarbete kan korrigera varandra, en balansskapande maktindelning uppstår. Demokratin kan dock inte fungera utan värden. Demokratin är inte ett tekniskt system. Mest grundläggande för en fungerande demokrati är människovärdesprincipen, tanken på ett specifikt och unikt människovärde. Demokratin bygger också på majoritetsprincipen, dvs. att det är majoritetens beslut som gäller fram till dess att en ny majoritet uppstår. Men denna princip är inte oinskränkt. Majoritetsbesluten måste därför ta rimlig hänsyn också till minoriteters rättigheter. Med andra ord är majoritetsbesluten kringskurna av en etisk ram om besluten skall gälla i en demokrati.

Redan den amerikanske presidenten Thomas Jefferson gav uttryck för principen om majoritetens förpliktelser mot minoriteten i orden: ”Vi måste alla minnas denna heliga princip, att fastän majoritetens vilja skall segra i varje fall, måste denna vilja för att vara rättfärdig också vara resonabel, och att minoriteten också besitter lika rättigheter, som en lag lika för alla måste försvara, och att förvägra denna rätt skulle vara förtryck.” (First inaugural address, 4 mars 1801.)

Förtroendeuppdragets utformning och karaktär

Nästan alla politiska partiers medlemstal minskar. Vi tror att förhållandet till en del kan förklaras av förtroendeuppdragets utformning och karaktär. Var och en som en tid varit politiskt aktiv vet att det politiska samtalet och processen att finna en gemensam lösning

ibland tidsmässigt drunknar i sammanträden och andra möten där fokus hamnar på annat. De långa sammanträdestiderna med ineffektiv tidsplanering kväver många politiska engagemang och är en av orsakerna till de många avhoppet från politiska uppdrag i kommunernas fullmäktige och nämnder. Inte sällan läggs sammanträdena på tider som omöjliggör för t.ex. en småföretagare eller en småbarnsförälder att delta.

Det är också i allmänhet tämligen ekonomiskt betungande att delta i politiskt arbete på kommunal nivå, med långa resor och långa sammanträden med liten eller ingen ersättning.

Rapporter har visat på olika kategorier som i allt högre grad står utanför de gängse politiska arenorna. Det handlar dels om invandrare och arbetslösa, dels om unga, välutbildade, främst män. Skälen till att de olika grupperna står utanför de gängse politiska kanalerna skiljer sig åt. I invandrarnas och de arbetslösas fall rör det sig ofta om språksvårigheter och andra kulturella barriärer, bristfällig utbildning och besvärliga sociala förhållanden i övrigt. För de unga och högutbildades del är det primärt ett eget, självständigt val gjort utifrån en styrkeposition och en upplevelse av att politik är ointressant. Att sträva efter politisk makt framstår inte längre som lika attraktivt när det finns andra, mer spännande, karriärvägar att tillgå. I Demokratiutredningens betänkande, En uthållig demokrati SOU 2000:1, ägnades analysen av det politiska utanförskapets utbredning huvudsakligen åt invandrare, arbetslösa och ungdomar som man antar är utestängda snarare än frivilligt avståndstagande, men man noterar en liknande utveckling mot minskat röstdeltagande bland unga framgångsrika män inom näringslivet.

Det är angeläget att få till stånd åtgärder på statlig och kommunal/regional nivå för att förändra förtroendeuppdrags utformning så att fler människor kan attraheras.

Ungas demokratiska inflytande

Ungdomars politiska engagemang är i dag stort och många är aktiva medlemmar i olika idéorganisationer. Det är angeläget att stimulera denna medvetenhet och stärka ungdomar till engagemang och uppmuntra till kritiskt tänkande. Därför är det viktigt att ge ungdomarna möjlighet till påverkan i deras närmaste miljö. Ungdomar bör därför ha inflytande i skolan och i kommunen. Skolan ska också uppmuntra till demokratiskt engagemang och främja politisk verksamhet. Genom lokala råd, som behandlar t.ex. ungdomsfrågor, kan man ta tillvara den kompetens som många aktiva besitter. Dessutom bör ungdomars civila samhälle vara starkt genom tillräckligt med resurser och tillgång till mötesplatser, såväl fysiska som virtuella. Vad som ovan anförts om att öka ungdomars möjlighet till ett aktivt deltagande i den demokratiska processen bör ges regeringen till känna.

Det är även viktigt att demokratin möjliggör för unga att ta förtroendeuppdrag. Man kan därför överväga att studerande inte ska tvingas att folkbokföra sig på högskoleorten. Då skulle möjligheten kunna öka att under studietiden vara politiskt engagerad i sin hemkommun.

Det civila samhällets betydelse för demokratin

Under lång tid har alltför skarpa gränser mellan samhällets sektorer dragits upp. Inte minst har det för socialdemokratin varit en ideologisk fråga att framhålla den offentliga sektorn som garant för likvärdighet, medan framförallt småskalig privat verksamhet motverkats och det civila samhället avfärdats. Synsättet får negativa följder såväl för ekonomin som för demokratin.

Begreppet det civila samhället brukar användas i betydelsen av en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Inom det civila samhället verkar bland annat ideella föreningar, stiftelser och registrerade trossamfund, men även nätverk, upprop och andra aktörer.

Alliansregeringen lade 2009 fram en ny politik för det civila samhället som en ersättning till den tidigare folkrörelsepolitiken. Syftet var att lyfta fram det civila samhällets stora betydelse, utveckla och tydliggöra relationen mellan staten och det civila samhället och ta ett helhetsgrepp om generella frågor om det civila samhället och dess villkor. En utvecklad samverkan mellan samhällets olika sektorer har också en viktig demokratisk dimension, eftersom människors möjligheter att påverka ökar.

Det civila samhället har också en viktig roll i att fostra till delaktighet, ansvarstagande och demokrati genom den verksamhet som bedrivs. Vi vill understryka betydelsen av det civila samhället som demokratibärare. Det är därför angeläget att slå vakt om och utveckla den politik som alliansregeringen bedrev, så att inte det civila samhället av den nya regeringen förpassas tillbaka till en plats i kulisserna.

Andreas Norlén (M)

Per-Ingvar Johansson (C)

Mathias Sundin (FP)

Tuве Skånberg (KD)